

ทรรศนะเรื่องสัมบูรณ์นิยมของสำนักโยคอาจารย์ Views on the Absoluteism of the Yogacara School

พระอานนท์ ไชยะสาน

Phra Anonh sayasane

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

พริพานุวัตน์ ชื่นวงศ์

pirapanuwat chuenwong

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Chiang Rai Rajabhat University

Corresponding Author, E-mail: Monkanonh92@gmail.com

บทคัดย่อ

สัมบูรณ์นิยมหรือสิ่งสมบูรณ์ได้ถือว่าความจริงสูงสุดเรื่องหนึ่งในคัมภีร์มหายานสูตร
ราลังการของสำนักโยคอาจารย์ซึ่งเป็นพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ท่านอสังคะเป็นผู้รจนาคัมภีร์
ดังกล่าวและได้กล่าวถึงสิ่งสมบูรณ์หรือสัมบูรณ์นิยมในลักษณะที่แสดงลักษณะของสิ่งที่เป็น
ความจริงสูงสุดที่มีอยู่เอง เป็นนิรันดร์ เป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งในจักรวาลไม่ใช่สิ่งที่
เป็นจริง เป็นเพียงผลผลิตของจิตเท่านั้น

คำสำคัญ: สัมบูรณ์นิยม, โยคจารย์

Abstract

Absoluteism, or perfection, is regarded as one of the highest truths in the
Mahayana Sutra of the Yogacara School of Mahayana Buddhism. Asanga was the
scribe of the Scriptures and spoke of absolute or absoluteism in such a way that it
characterizes that which is the ultimate reality that exists, is eternal, unchanging.
All things in the universe are not real. It is only the product of the mind.

Keywords: Absoluteism, Yogacara

บทนำ

โยคอาจารย์เป็นพุทธปรัชญามหายานสายหนึ่งที่มีชื่อเรียกหลายอย่าง ได้แก่ จิตตมาตรา (จิตเท่านั้นที่เป็นจริง) วิชญาณวาท (รับรองการมีอยู่ของจิต) และโยคอาจารย์ (รับรองการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวของกัมมัญฐานและการปฏิบัติ) (เดลลา สันตินา, 2553: 177) ได้สถาปนาขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 3 สมัยราชวงศ์คุปตะ คณาจารย์ต้นนิกายคือ อาจารย์โมตรีนาก (ศตวรรษที่ 3) ซึ่งตั้งสำนักอยู่ที่เมืองอโยธยาแคว้นโกศล ต่อมาได้รับการพัฒนาโดยครูสองพี่น้อง คือ ครูอสังคะและครูวสุพันธุ (ศตวรรษที่ 4) ซึ่งท่านทั้งสองเกิดที่ตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ปัจจุบันคือ เมืองเปศวาร์ ประเทศปากีสถาน ได้รจนาผลงานไว้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมของนิกายโยคอาจารย์ เช่น คัมภีร์โยคอาจารย์ศาสตร์ คัมภีร์มหายานสังเคราะห์ และอภิธรรมสมุจจัย เป็นต้น

โยคอาจารย์ถือว่าเป็นปรัชญาจิตนิยม กล่าวว่า “จิต” เป็นปทัฏฐานของทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าสิ่งทั้งปวงล้วนออกมาจากจิตทั้งสิ้น สสารที่เห็นกันอยู่ทั่วไปในโลกนี้ล้วนแต่เป็นภาพสะท้อนของจิตเท่านั้น (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2512: 101) สิ่งสมบูรณ์ในคำสอนของปรัชญาโยคอาจารย์เรียกว่า “อาลยวิญญาน” เป็นสิ่งที่บรรจุกรรม พิเศษทุกอย่างไว้ (store-consciousness) หรือเป็นพลังที่สามารถก่อให้เกิดผล (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2540: 91) เป็นมูลเหตุของสิ่งทั้งปวง มีธรรมชาติที่สมบูรณ์เหมือนกับความรู้ชั้นสูงสุดและวิถีแห่งการเข้าใจความจริง สภาวะธรรมของจิตปรากฏรายละเอียดอยู่ในคำสอนเรื่องไตรสวภาวะที่เรียกสภาวะธรรมนี้ว่า ปรินิษปันนสวภาวะ (เดลลา สันตินา, 2553: 293) เป็นสภาวะธรรมที่เป็นอิสระจากความขัดแย้งระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ นอกจากนี้ ยังเป็นสำนักซึ่งมุ่งศึกษาให้รู้แจ้งสัจธรรม โดยวิธีปฏิบัติโยคะตามแบบพระพุทธศาสนา บทความนี้จะได้ศึกษาถึงเรื่องทรรศนะสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ของสำนักโยคอาจารย์ซึ่งจะได้พิจารณาต่อไป

เนื้อเรื่อง

คัมภีร์มหายานสูตราลังการในฐานะที่เป็นคัมภีร์ที่แสดงทรรศนะสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ของระบบปรัชญาโยคอาจารย์-วิชญาณวาท ลังการดารสูตรมีชื่อเต็มว่า “อารยะสัทธรรมลังการดาโรนามมหายานสูตร” เป็น 1 ใน 9 คัมภีร์สำคัญของมหายาน เรียกว่า “นวธรรม” หรือบางทีก็เรียกว่า “เพชรทั้ง 9” เขียนขึ้นในประเทศอินเดีย เป็นภาษาสันสกฤต ประมาณ พ.ศ.893 (ค.ศ.350) มีใจความที่ว่าด้วยเรื่องคำสอนมหายานเกือบจะทั้งหมด เป็นแนวปรัชญาจิตนิยมเชิงอัตวิสัย (Subjective Idealism)* ซึ่งมีโนโพธิญาณของพระพุทธเจ้าหลักแห่งศูนยตาและอาลยวิญญานเป็นพื้นฐาน ลังการดารสูตรนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน (พระ

มหาสมจันต์ สมมาปัญญา, 2564: ออนไลน์) บางตำนานบอกว่า “เนื้อหาในคัมภีร์นี้ ว่าด้วยหลักคำสอนดั้งเดิมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในโอกาสพิเศษที่พระพุทธองค์เสด็จไปเกาะลังกา เนื้อหาเป็นบทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับอูบาสกรวานะ (Ravana-ทศกัณฐ์) และพระโพธิสัตว์มหามติ (Mahamati, or Manjusri)” ในปี พ.ศ.2443 (ค.ศ. 1900) สรรต จันทรทศ, สติส จันทร วิทยาภุสณะ ได้รวบรวมต้นฉบับจัดพิมพ์

อสังคะได้นำเอาพรรณณะต่างๆ ของพระพุทธศาสนานิกายมหายานมากล่าวไว้ในคัมภีร์เล่มนี้ มีเนื้อหาจำนวน 21 อธิการ (บท) ประกอบด้วยส่วนที่เป็นร้อยกรองและส่วนที่เป็นร้อยแก้วซึ่งเป็นคำอธิบายส่วนที่เป็นร้อยกรองอีกชั้นหนึ่ง เนื้อหาในคัมภีร์มหายานสูตราลังการประกอบด้วยพรรณณะเรื่องสิ่งสมบูรณ์ พรรณณะเรื่องอภินิหารหรือมายา พรรณณะเรื่องความจริง พรรณณะเรื่องตถตาและตถาคต พรรณณะเรื่องนิรวาณพรรณณะเรื่อง พระโพธิสัตว์ พรรณณะเรื่องบารมีและโยคภูมิ ลังการดารสูตร

พรรณณะเรื่องสมบูรณ์นิยม (Absolutism)

ความหมายของสมบูรณ์นิยม หรือสิ่งสมบูรณ์ (Absolutism)

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า สมบูรณ์นิยม ไว้ว่า สมบูรณ์นิยม หมายถึง พรรณณะที่ถือว่า มีสิ่งที่มีอยู่เอง เป็นอยู่เอง มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตนเอง เป็นอิสระไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัยอื่นใด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540: 1) ในคัมภีร์มหายานสูตราลังการ อสังคะอธิบายเรื่องสิ่งสมบูรณ์หรือความจริงสูงสุดในลักษณะต่อไปนี้คือ

สิ่งสมบูรณ์ คือ จิตที่ปราศจากทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้

อสังคะมีพรรณณะว่า สิ่งสมบูรณ์ (Absolute Reality) ที่เป็ความจริงสูงสุดหรือปรมาตถสัจ (Ultimate Reality) คือ จิตบริสุทธิ์ (Pure consciousness) ที่ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่ง (ทวิภาวะ) คือ ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้เป็นมูลรากของสิ่งที่เป็นเพียงภาพลวงตา ทวิภาวะไม่ใช่ลักษณะที่แท้จริงของสิ่งสมบูรณ์ สิ่งที่ถูกเข้าใจว่าเป็นผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ (subject-object) เป็นเพียงความคิดเท่านั้น เป็นสิ่งที่ไม่อยู่จริง ดังนั้น สิ่งสมบูรณ์จึงมีสภาวะที่พรรณนาไม่ได้ กำหนดคุณสมบัติไม่ได้ เพราะไม่มีคำใดที่คู่ควรเพื่อจะพรรณนา และกำหนดคุณสมบัติของสิ่งสมบูรณ์นั้น สิ่งสมบูรณ์ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทั่วไปในโลก (empirical) จึงปราศจากการกำหนดโดยประการทั้งปวง ทั้งด้านการยืนยันและการปฏิเสธ สรรพสิ่งมีสภาวะเดียวกัน คือจิตหรือสิ่งสมบูรณ์ (ภาวภาวสมานตา)

แต่สำหรับพรรณณะเรื่องสิ่งสมบูรณ์ถือเป็นเรื่องความจริงสูงสุดตามที่ปรากฏในคัมภีร์มหายาน สูตราลังการ ในลักษณะดังต่อไปนี้

สิ่งสมบูรณ์ คือ จิตที่ปราศจากทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้

อสังคะมีพรรณณะว่า สิ่งสมบูรณ์ (Absolute Reality) ที่เป็ความจริงสูงสุดหรือปรมาตถสัจ (Ultimate Reality) คือ จิตบริสุทธิ์ (Pure consciousness) ที่ไม่มีความ

สัมพันธะระหว่างสิ่งสองสิ่ง (ทวิภาวะ) คือ ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นรากฐานของสิ่งที่ เป็นเพียงภาพลวงตา ไม่ใช่ลักษณะที่แท้จริงของสิ่งสมบูรณ์ สิ่งที่ถูกเข้าใจ ว่าเป็นผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ (subject-object) เป็นเพียงความคิดเท่านั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ดังนั้น สิ่งสมบูรณ์จึงมีสถานะที่พรรณนาไม่ได้ กำหนดคุณสมบัติไม่ได้ เพราะไม่มีคำใดที่คู่ควร เพื่อจะพรรณนา และกำหนดคุณสมบัติของสิ่งสมบูรณ์นั้น สิ่งสมบูรณ์ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทั่วไป ในโลก (empirical) จึงปราศจากการกำหนดโดยประการทั้งปวง ทั้งด้านการยืนยันและการ ปฏิเสธ สรรพสิ่งมีสถานะเดียวกัน คือ จิตหรือสิ่งสมบูรณ์ (ภาวภาพสมานตา)

สิ่งที่ปรากฏต่างๆ นั้น สามารถกำหนดลักษณะได้เพราะมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ นั้นเกิดจากอภิปาซึ่งเป็นบ่อเกิดของความสัมพันธ์ทุก อย่าง สิ่งสมบูรณ์จึงถูกเข้าใจว่าเป็นผู้รู้เมื่อได้รับผลกระทบจากความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกรู้ เนื่อง ด้วยอำนาจของอภิปา จิตจึงสร้างทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ขึ้น เมื่อทำลายอภิปาซึ่งเป็นบ่อเกิดของ ทวิภาวะได้แล้ว หน้าที่ของจิตในฐานะผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ก็ไม่มี เมื่อไม่มีสิ่งที่จะต้องรู้ จิตก็ไม่มีฐานะเป็นผู้รู้ต่อไป

สิ่งสมบูรณ์ในสถานะที่เป็นปรมาณ

อสังคะ เรียก สิ่งสมบูรณ์ ว่าปรมาณสัจย์ หรือความจริงสูงสุด ซึ่งมีลักษณะ 5 อย่าง คือ (1) ไม่ใช่สิ่งเช่นนั้น เช่นนี้ (2) ไม่ใช่ทั้งสิ่งที่มีและไม่มี (3) ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ ถูกทำลาย (4) ไม่ใช่สิ่งที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง และ (5) ไม่ใช่สิ่งที่บริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์

โดยลักษณะที่แท้จริง สิ่งสมบูรณ์ไม่มีลักษณะเฉพาะตนที่จะอธิบายให้รู้ได้ เรียก ว่า ประกฤตศูนยะ เมื่อบุคคลปราศจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับทวิภาวะ ก็ไม่มีสิ่งใดที่จะนำ มากำหนดลักษณะของสิ่งสมบูรณ์ อสังคะจึงเรียก สิ่งสมบูรณ์หรือจิตนั้นว่า ศูนยะ เป็นสิ่งที่ ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น เพราะไม่มีอะไรจะมาพรรณนาสถานะของมันได้

สิ่งสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถพรรณนาได้

การที่สถานะของสิ่งสมบูรณ์พรรณนาไม่ได้และกำหนดคุณสมบัติไม่ได้เพราะไม่มี คำใดที่จะนำมาพรรณนา จึงอยู่เหนือความคิดและคำพูด อยู่เหนือหลักการของเหตุและผล อยู่เหนือกระบวนการคิด เพราะการคิดเป็นเรื่องสำหรับสิ่งที่ยังมีสถานะเป็นทวิภาวะระหว่าง ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ นอกจากนี้ปัญญาของคนธรรมดายังมีขอบเขตจำกัด ไม่สามารถรู้ทุกสิ่งทุก อย่างได้ สิ่งที่คนคิดว่ามีลักษณะเช่นนั้นเช่นนี้จึงเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น เพราะความมี อยู่ของสิ่งสมบูรณ์นั้นไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางตรรกศาสตร์ สิ่งสมบูรณ์นั้น จะถูกรู้แจ้งได้ด้วยการรู้แจ้งจิตที่อยู่ภายในสุดเท่านั้น ความรู้แจ้งสิ่งสมบูรณ์นั้นเรียกว่า นิรวี กัลปชญาณะ คือ ความรู้ที่เป็น โลกุตตระ อยู่เหนือความรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความรู้แจ้ง จิตที่เกิดขึ้นในภายใน

สิ่งสัมบูรณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในโลก ไม่เกี่ยวข้องกับโลก เพราะไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีสาเหตุและผล จึงเป็นทั้งสภาวะที่ไม่มีและไม่ใช่ไม่มีอยู่ เพราะสิ่งที่ไม่มีเป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มี เมื่อกล่าวโดยปรมาตม การเรียกสิ่งสัมบูรณ์ว่าเป็นสภาวะที่มีหรือไม่มี จึงเป็นความเข้าใจผิด เพราะถ้าสิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่มีและไม่มี มันก็ยังคงเป็นสิ่งที่มีสาเหตุและผล เนื่องจากการมีหรือไม่มีเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับหลักของเหตุและผล แต่สิ่งสัมบูรณ์นั้นไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเพื่อความมีอยู่ของตัวเอง สิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่มีอยู่โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น ดังนั้น อสังคะจึงปฏิเสธการพรรณนาถึงสิ่งสัมบูรณ์ในลักษณะที่เป็นการยืนยันและปฏิเสธ หรือลักษณะที่มีคุณสมบัติเป็นด้านบวกและลบ โดยเรียกสิ่งสัมบูรณ์ว่า อวยากฤต ในฐานะเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกระบวนการคิดว่ามีหรือไม่มีทั้งสอง หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะไม่สามารถพรรณนาในลักษณะที่เกี่ยวข้องกันได้

การที่สิ่งสัมบูรณ์มีสภาวะที่พรรณนาไม่ได้ นั่น ไม่ได้หมายความว่า มันเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ แต่มีความหมายว่า สิ่งสัมบูรณ์ไม่มีรูปปรากฏ กำหนดลักษณะที่เป็นรูปไม่ได้ การที่คนพยายามที่นำสิ่งสัมบูรณ์นั้นมาอยู่ในกระบวนการคิด จึงทำให้สิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนด ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของความจริงสูงสุด เพราะถ้าสิ่งสัมบูรณ์ไม่มีสภาวะที่อยู่เหนือคำพูดและความคิด มันก็ไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่ปรากฏภายนอกทั่วไป

สิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่พรรณนาไม่ได้ อยู่เหนือทั้งความคิดและคำพูดทั้งสองอย่าง เพราะเราไม่สามารถใช้คำพูดและความคิดพรรณนาถึงสภาวะที่แท้จริงของมันได้ สิ่งสัมบูรณ์ยังเป็นสิ่งที่กำหนดคุณสมบัติไม่ได้อีกด้วย เพราะมันมีสภาวะที่อยู่เหนือการมองเห็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากความคิดที่แสดงทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ซึ่งสามารถกำหนดคุณสมบัติได้ เป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์และไม่เป็นจริง แต่สิ่งสัมบูรณ์ปราศจากทวิภาวะทุกอย่าง จึงไม่อยู่ในวิสัยที่จะอธิบายได้

สิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถพรรณนาได้ในฐานะสิ่งที่มีและไม่มี

สิ่งสัมบูรณ์ไม่สามารถอธิบายในฐานะสิ่งที่มีอยู่และไม่มีอยู่ได้ มันไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นสิ่งมีอยู่ เพราะมันไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏอยู่ในระดับของโลก เนื่องจากไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีสาเหตุและผล สิ่งสัมบูรณ์ไม่ใช่สิ่งที่ไม่มีอยู่ เพราะสิ่งที่ไม่มีอยู่เป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีอยู่ การไม่ปรากฏของสิ่งที่มีอยู่เรียกว่าสิ่งที่ไม่มีอยู่ เมื่อมองในแง่ที่เป็นปรมาตม การกล่าวว่าสิ่งสัมบูรณ์เป็นสภาวะที่มีหรือไม่มี เป็นการเข้าใจผิดอย่างแท้จริง การกล่าวว่า สิ่งสัมบูรณ์เป็นทั้งสิ่งที่มีและไม่มี ก็ยังคงเป็นสิ่งที่อาศัยหลักการของเหตุและผล เพราะการมีและการไม่มีขึ้นอยู่กับหลักการของเหตุและผล แต่สิ่งสัมบูรณ์ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเพื่อความมีอยู่ของตัวเอง เพราะตัวมันเองเป็นสิ่งที่มีอยู่เองแล้ว (สต) ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น

อย่างไรก็ดี การอธิบายสิ่งสัมบูรณ์โดยลักษณะที่เป็นการยืนยัน และการปฏิเสธ นั้นไม่ถูกต้อง เพราะสิ่งสัมบูรณ์เป็นสภาวะที่ไม่สามารถพรรณนาได้ว่ามีหรือไม่มี เรียกว่า

อวยากฤต (อวยากฤต) กล่าวคือ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถพรรณนาในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น

สิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผล เพราะสิ่งสัมบูรณ์นั้นมีสถานะอยู่เหนือกำลังสติปัญญาของคนทั่วไปที่จะเข้าถึงได้ เนื่องจากปัญญาของคนทั่วไปมีขอบเขตจำกัด จึงไม่สามารถรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ เหตุผลอย่างเดียวไม่สามารถให้ความจริงสูงสุดแก่เราได้ การที่บุคคลมีความคิดว่า สิ่งสัมบูรณ์มีลักษณะอย่างนั้นอย่างนี้เป็นเพียงความจริงที่ปรากฏอยู่ในระดับโลกเท่านั้น สถานะของสิ่งสัมบูรณ์ไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยการใช้เหตุผลและกระบวนการทางตรรกศาสตร์ เพราะความรู้ที่ได้มาจากเหตุผลเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่ใช่ผลสรุปที่แท้จริง

ความคิดทำงานอยู่ภายใต้กรอบของสิ่งที่เป็นอย่างอื่น ความสัมพันธ์กันและความแตกต่างกันเป็นลักษณะที่แท้จริงของความคิด แม้สิ่งสัมบูรณ์จะถูกพรรณนาคุณสมบัติด้วยสิ่งที่ปรากฏ แต่สิ่งสัมบูรณ์ก็ยังคงอยู่เหนือสิ่งปรากฏนั้น ไม่มีจิตที่รับรู้สิ่งสัมบูรณ์ แต่จิตนั่นเองคือสิ่งสัมบูรณ์ สิ่งสัมบูรณ์ไม่สามารถรู้หรือเห็นแจ้งได้ด้วยสติปัญญาธรรมดา แต่ถูกรู้แจ้งได้ด้วยปรีชาญาณหยั่งรู้ในภายใน

สิ่งสัมบูรณ์เป็นสถานะที่ว่างเปล่า

อสังคะ เรียก สิ่งสัมบูรณ์ว่า ศูนยะ (ศูนย) โดยอธิบายว่า จิตหรือสิ่งสัมบูรณ์นั้นมีสถานะที่ว่างเปล่าจากทวิภาวะ เนื่องจากตัวมันเองเป็นความจริงที่สัมบูรณ์ มันจึงเป็นสิ่งที่ว่างเปล่าโดยลักษณะที่แท้จริง (ปรกฤติศูนย) เพราะไม่ใช่สิ่งที่จะถูกกำหนดลักษณะโดยสิ่งที่ปรากฏภายนอกซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ การกำหนดลักษณะของสิ่งต่างๆ ก็โดยความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้เป็นบ่อเกิดของความสัมพัทธ์กัน แต่สิ่งสัมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ปราศจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ มีอยู่ได้ด้วยตนเอง จึงว่างเปล่าจากการกำหนดลักษณะ บุคคลผู้รู้แจ้งจิตหรือสิ่งที่สัมบูรณ์นั้น จึงเรียกว่า ศูนยชฺเฐ (ศูนยช)

อย่างไรก็ตาม สิ่งสัมบูรณ์มิใช่มีลักษณะที่เป็นการปฏิเสธเพียงอย่างเดียว เพราะสิ่งสัมบูรณ์เป็นสิ่งที่พรรณนาไม่ได้เฉพาะในขอบเขตของคำพูดที่อยู่ในระดับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น ในตัวของสิ่งสัมบูรณ์เองก็มีลักษณะที่เป็นการยืนยันอยู่ เนื่องจากการปฏิเสธเป็นสิ่งที่จำเป็นในการแสดงถึงโลกุตตรภาวะของสิ่งสัมบูรณ์ มันจึงถูกกำหนดให้มีฐานะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดคุณลักษณะได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ การอธิบายในลักษณะปฏิเสธเช่นนั้นเพราะบุคคลพยายามที่จะใช้ความคิดมากำหนดลักษณะของสิ่งสูงสุด การกำหนดเช่นนั้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันกับสิ่งอื่นซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ป็นจริงถ้าสิ่งสัมบูรณ์ไม่มีสถานะที่อยู่เหนือการอธิบายด้วยคำพูดและความคิด ความเป็นสิ่งสูงสุดก็หมดไป และเป็นสิ่งเดียวกันกับสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในโลก ดังนั้น ความคิดจึงไม่สามารถพรรณนาสถานะของสิ่งสัมบูรณ์ได้ อยู่เหนือหลักการทางตรรกศาสตร์ แม้สิ่งสัมบูรณ์จะพรรณนาไม่ได้และกำหนดคุณสมบัติไม่ได้ แต่เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้

สิ่งสมบูรณ์ในฐานะเป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่ง

อสังคะ เรียกสิ่งสมบูรณ์ว่า ธรรมธาตุ (ธรมธาตุ) หมายถึง แก่นแท้ของสิ่งที่ปรากฏทุกอย่าง เป็นเบื้องหลังที่เที่ยงแท้ของสิ่งที่ปรากฏ เป็นหลักเอกภาพที่อยู่ภายใต้โลกที่ปรากฏทั้งหมด แม้ว่าสิ่งสมบูรณ์จะเป็นสิ่งเดียวกันกับสิ่งที่เป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่ง แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกับสรรพสิ่งเหล่านั้น เพราะมีสภาวะที่อยู่เหนือสรรพสิ่งเหล่านั้น

สิ่งสมบูรณ์เป็นเหมือนกับอากาศที่แผ่ไปทั่วทุกแห่ง แต่มันก็ไม่ได้รับผลกระทบอะไรจากสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งที่คิดคำนึงถึงไม่ได้ กำหนดวัดไม่ได้ และมีอยู่ทั่วทุกแห่ง ไม่ใช่สิ่งที่เป็นอย่างเดียวหรือหลายสิ่ง สิ่งสมบูรณ์ มีสภาวะเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้และเป็นนิรันดร์ เพราะมันอยู่นอกกาลเวลา มันไม่ใช่ความจริงแท้ที่มีอยู่ชั่วระยะเวลา แต่เป็นสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิมตลอดเวลาอยู่แล้ว การที่มันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ เพราะมันไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถูกทำลายลง ไม่มีสาเหตุและไม่มีบ่อเกิด มีอยู่ด้วยตัวเอง เป็นสิ่งที่จะรู้ได้โดยปรีชาญาณหยั่งรู้เท่านั้น

อสังคะ เรียกสิ่งสมบูรณ์โดยใช้คำว่า ตถตา (ตถตา) เพราะไม่สามารถอธิบายได้ด้วยภาษาของมนุษย์ จิตเป็นสิ่งที่พรรณนาไม่ได้จึงเป็นตถตา คำว่า จิตและตถตาเป็นคำเดียวกัน ตถตามีสภาวะทั้งไม่ใช่สิ่งบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ ในที่บางแห่งอสังคะเรียก ตถตา ว่า ปรมาตมัน (ปรมาตมณ) คือ ตัวตนแท้จริงที่ยิ่งใหญ่ โดยกล่าวว่า สิ่งสมบูรณ์หรือตถตา คือจิตที่เป็นตัวตนแท้จริงของพุทธบุคคลทั้งหลาย

อสังคะ กล่าวว่า การรู้แจ้งความไม่มีอยู่จริงของบุคคล และความไม่มีอยู่จริงของสรรพสิ่ง โดยการกำจัดเกลศารณะ และเชณยวาระณะ จิตที่ไม่บริสุทธิ์นั้นจะสามารถกำจัดความเป็น ทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ได้ และจะเป็นจิตที่บริสุทธิ์

ความจริงสูงสุดหรือสิ่งสมบูรณ์นั้นจะถูกรู้แจ้งได้ก็โดยความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นภายในเท่านั้น เพราะมันไม่ใช่สิ่งที่บุคคลหนึ่งจะสามารถอธิบายให้อีกบุคคลหนึ่งเข้าใจได้ ต้องเกิดจากการรู้แจ้งในภายในของแต่ละบุคคลเท่านั้น

ตามทรรศนะของอสังคะ จิตเท่านั้นเป็นความจริงหนึ่งเดียว จิตนั้นเองเป็นตัวความรู้ที่บริสุทธิ์ ความรู้มิใช่สิ่งอื่นจากความจริงสูงสุด ความรู้นั้นเรียกว่า โลโกตตรชญาณะ (โลโกตตร ช าน) เป็นความรู้ที่อยู่เหนือโลก เพราะโดยเนื้อแท้แล้วในภาวะแห่งการรู้แจ้งจะไม่มี ความแตกต่างระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ความรู้และความจริงนั้นเป็นอย่างเดียวกัน จิตกับบุคคลผู้รู้แจ้งจิตนั้นก็จะเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีการรู้แจ้งความจริงสูงสุด เพราะจิตก็คือความจริงสูงสุดนั่นเอง บุคคลจะบรรลุสภาวะที่เป็นหนึ่งเดียวกันกับความจริงสูงสุดนี้ได้ โดยการไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ ภายนอกกว่าเป็นสิ่งที่แตกต่างกัน ความรู้แจ้งเช่นนี้เรียกว่า นิรวิกल्पกชญาณะ (นิรวิกल्पกชาน)

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสมบูรณ์และสิ่งที่ปรากฏ

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสมบูรณ์และสิ่งที่ปรากฏนั้น อาจเปรียบเทียบความ

สัมพันธ์ระหว่างทะเลและคลื่น ทะเลที่ถูกพายุกัดทำให้เกิดคลื่น ฉันทิด จิตที่เกี่ยวข้องกับอภิปิทยาย่อมปรากฏรูปในฐานะสิ่งที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของความคิด ฉันทิดนั้นเหมือนกัน ดินเหนียวย่อมนำมาปั้นเป็นภาชนะที่มีรูปร่างต่างๆได้ ฉันทิด จิตดวงเดียวย่อมปรากฏเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของความคิด ฉันทิดนั้น สิ่งที่ปรากฏทุกอย่างเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจผิดของจิต ถ้าจิตเป็นอิสระจากความเห็นผิดเมื่อใด เมื่อนั้นสิ่งที่ปรากฏทุกอย่างย่อมไม่มีอีกต่อไป

สิ่งที่ปรากฏไม่แตกต่างจากสิ่งที่สมบูรณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสมบูรณ์และสิ่งที่ปรากฏเป็นเหมือนน้ำที่บริสุทธิ์และน้ำที่มีโคลน น้ำก็ยังคงเป็นน้ำไม่ว่าจะมีโคลนถมหรือเป็นน้ำบริสุทธิ์ น้ำบริสุทธิ์ก็คือน้ำที่เอาโคลนตมออกไปแล้ว ฉันทิด ความจริงสูงสุดหรือสิ่งสมบูรณ์ก็มีใช่อะไรอื่น แต่คือโลกปรากฏที่ปราศจากทวิภาวะระหว่างผู้รู้ และสิ่งที่ถูกรู้ ฉันทิดนั้นเหมือนกัน

จิตจะถูกเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏสำหรับบุคคลผู้มีอภิปิทยาเท่านั้น การปรากฏและการเปลี่ยนแปลงของจิตถูกเข้าใจว่าเป็นจริงโดยคนที่มอภิปิทยา แต่เมื่อว่าโดยลักษณะแท้จริง สิ่งที่ปรากฏไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงสิ่งที่ตั้งอยู่ชั่วขณะ เป็นเหมือนกับรูปมายาที่นักมายากลแสดงขึ้นมา

สิ่งสมบูรณ์เท่านั้นเป็นความจริงหนึ่งเดียว ปราศจากความสัมพันธ์กับสิ่งใดๆ จึงไม่สามารถเรียกว่าเป็นผู้รู้ได้ สิ่งที่เป็นปรากฏทั้งหลายนั้นมีสองลักษณะ คือ สิ่งหนึ่งที่ไม่ได้อยู่จริงโดยแก่นแท้ และสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่เป็นจริง สิ่งที่ปรากฏทั้งหมดไม่ใช่จะเป็นสิ่งที่ปรากฏลวงตาทั้งหมด เพราะสิ่งสมบูรณ์ทำงานอยู่ภายใต้สิ่งที่ปรากฏ แต่กระนั้น สิ่งสมบูรณ์ก็ยังเป็นสิ่งที่อยู่เหนือเหตุผล มันจึงไม่ใช่ทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ทวิภาวะมิใช่สิ่งที่ป็นเนื้อแท้ของสิ่งสมบูรณ์ สิ่งสมบูรณ์จะกลายเป็นผู้รู้ก็ต่อเมื่อเกี่ยวข้องกับความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกรู้ ทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ก็มีใช้สิ่งที่ปรากฏ ผู้รู้มีอยู่ในสิ่งที่ปรากฏ แต่ก็มีสิ่งอื่นเป็นแก่นแท้

สิ่งสมบูรณ์เป็นทอาศัยของสิ่งที่ปรากฏ สิ่งสมบูรณ์เป็นสิ่งเดียวกับสิ่งที่ปรากฏ ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดและเป็นแก่นแท้ที่อยู่ภายในสุดของสิ่งที่ปรากฏทั้งหมด ดังนั้น สิ่งสมบูรณ์จึงถูกเรียกว่า ธรรมชาติ แม้สิ่งสมบูรณ์จะมีอยู่ในฐานะแก่นแท้ของสิ่งที่ปรากฏ แต่สิ่งสมบูรณ์เองก็ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏ

ความสัมพันธ์ของสิ่งสมบูรณ์และสิ่งที่ปรากฏมีสองลักษณะ คือ สิ่งสมบูรณ์เป็นแก่นแท้ในสิ่งที่ปรากฏและอยู่เหนือสิ่งที่ปรากฏ สิ่งสมบูรณ์ไม่ใช่สิ่งที่แยกออกจากสิ่งที่ปรากฏ แต่สิ่งสมบูรณ์ก็เป็นสิ่งที่อยู่เหนือสิ่งที่ปรากฏ สิ่งสมบูรณ์ต้องมีฐานะเป็นแก่นแท้ของสิ่งที่ปรากฏ เพราะมันเป็นความจริงของสิ่งที่ปรากฏ เพราะถ้าสิ่งสมบูรณ์เป็นสิ่งอื่นจากสิ่งที่ปรากฏ ทั้งสองสิ่งก็จะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกัน สิ่งที่ปรากฏก็จะไม่ใช่สิ่งที่สร้างความเข้าใจผิดให้กับสิ่งสมบูรณ์ และ สิ่งสมบูรณ์ก็จะไม่ใช่ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ ดังนั้น สิ่งที่เป็นความจริงและสิ่งที่ป็นภาพลวงตาก็เป็นสิ่งที่ไม่แตกต่างกันและไม่ใช่อะไรเดียวกัน เพราะถ้าสิ่งสมบูรณ์ไม่ใช่สิ่งอื่นจากสิ่งที่ปรากฏ สิ่งสมบูรณ์เองก็จะเป็นสิ่งที่ป็นภาพลวงตาด้วย สิ่งที่ปรากฏจึง

เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง และสิ่งสมบูรณ์จึงต้องอยู่เหนือสิ่งที่ปรากฏด้วย เพราะฉะนั้น มันก็จะไม่เป็นสิ่งสูงสุด

องค์ความรู้จากการศึกษา

วิเคราะห์สมบรูณนิยมของสำนักโยคอาจารย์

จากการศึกษาพรรณนารื่องสมบรูณนิยมหรือสิ่งสมบรูณได้ถือว่าความจริงสูงสุดในคัมภีร์มหายานสูตราลังการ มีดังนี้

- 1) จิตบริสุทธิ์ เป็นสิ่งจริงแท้ที่มีอยู่เพียงหนึ่งเดียว ส่วนวัตถุที่มีรูปร่าง สี สัน หรือมีลักษณะต่างๆ นั้นล้วนแต่เป็นภาพมายาไม่มีเนื้อหาความจริง
- 2) จิตบริสุทธิ์ มีฐานะเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ที่มีอยู่เองโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเพื่อความมีอยู่ปราศจากทวิภาวะหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้
- 3) สิ่งสมบูรณ์ มีสภาวะที่พรรณนาไม่ได้ หรือกำหนดคุณสมบัติไม่ได้
- 4) ธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งสมบูรณ์ คือความบริสุทธิ์ในตัวเอง
- 5) สิ่งสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถพรรณนาได้ด้วยหลักการของเหตุผล
- 6) จิตบริสุทธิ์มีฐานะเป็นความจริงสูงสุด เป็นจริงแท้และเป็นนิรันดร์
- 7) จิตบริสุทธิ์มีฐานะเป็นแก่นแท้ (ธรรมธาตุ) เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง สรรพสิ่งในจักรวาลเกิดมาจากจิตเท่านั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าอสังคจะอธิบายถึงลักษณะของสิ่งสมบูรณ์ โดยการใช้ลักษณะที่เป็นการปฏิเสธ แต่ก็มิได้หมายความว่าสิ่งสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ เพราะสิ่งสมบูรณ์มีอยู่ในฐานะความจริงสูงสุด ได้แก่อจิต ส่วนสิ่งที่ปรากฏไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริง

นอกจากนี้ สิ่งสมบูรณ์มีลักษณะเป็นทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ย่อมหมดสิ้นไป จิตที่ถูกทำให้มีมลทินสามารถกำจัดทวิภาวะ แล้วจึงมีสภาวะเป็นจิตบริสุทธิ์ด้วยการรู้แจ้งความไม่มีอยู่จริงของสิ่งที่เข้าใจว่าเป็นตัวตนหรือบุคคล และความไม่มีอยู่จริงของสรรพสิ่งด้วยการกำจัดเครื่องปิดกั้นคือกิเลสที่เรียกว่า เกลศารณะ(เกลศารณ) และเครื่องปิดกั้นคือความรู้ที่เรียกว่า เขญยารณะ (เข ยารณ) ธรรมชาติที่แท้จริงของจิตนั้นคือความบริสุทธิ์ในตัวเอง ความไม่บริสุทธิ์ทุกอย่างไม่ใช่ลักษณะที่แท้จริงของจิต และสิ่งที่ต้องกำจัดให้สิ้นไป

ดังนั้น หากพิจารณาตามคัมภีร์มหายานสูตราลังการจะเห็นได้ว่าสิ่งสมบูรณ์ของสำนักโยคอาจารย์เรียกว่า วิญญานทั้ง 8 คือ โโพธิจิต แบบอาลัยวิญญานหรือพิชก่อกัณธ์ กลิขภูมโนวิญญาน และวิญญานทั้ง 6 โดยพบว่า วิญญาน 5 ชนิดแรกสอดคล้องกับอายตนะรับสัมผัสทั้ง 5 ชนิดที่ 6 เป็นการสังเคราะห์อายตนะรับสัมผัสทั้ง 5 ก่อให้เกิด ภาพประทับใจทาง

จิตที่จากจินตนาการ ชนิดที่ 7 เรียกว่า กลิขภูมิโนวิญญาณ เป็นการสำนึกตัวเอง/ อัตพิชาน (self-consciousness) และชนิดที่ 8 เป็นการเข้าใจที่สมบูรณ์แท้จริง มีสภาพเป็น วิญญาณบริสุทธิ์ หรือสัมปชัญญะบริสุทธิ์ ที่สรุปลงในแนวคิดแกนกลางเรื่อง ไตรสวภาวะ ประกอบด้วย

ปริกัลปิตสวภาวะ หรือธรรมชาติแห่งการจินตนาการ หรือ ธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นเป็น สภาวะของโครงสร้างหรือมโนทัศน์ คือความมีตัวตนให้แกสิ่งต่าง ๆ ปรากฏการณ์ เช่น วัตถุอันหนึ่ง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมันเป็นเพียงแค่การรับรู้

ปรตันตรสวภาวะ หรือธรรมชาติที่อิงอาศัยกัน

การอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นแห่งธรรม นั่นคือ การไหลของสาเหตุ คือสิ่งที่ปรากฏตรงกันข้ามกับสิ่งที่ปรากฏในสภาวะแรก คือลักษณะของกรอบความคิดอีกอย่างหนึ่ง ฐานล่างของส่วนนี้ผิดพลาด ในส่วนที่เป็นผู้ทำ และผู้ถูกกระทำ และการเข้าใจผิดนี้จึงนำไปสู่ความทุกข์และความผิดหวัง วัตถุที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นลักษณะของการสร้างในความคิดกระแสน้ำของการรับรู้ ซึ่งก่อให้เกิดฐานของการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างผิด ๆ ของตัวเราเอง ลักษณะที่อิงอาศัยเป็นสิ่งที่อยู่เลยขอบเขตของภาษา เนื่องจากภาษาจัดอยู่ในลักษณะที่เกิดจากความคิด ภาษาจึงเป็นความผิดพลาดตัวสำคัญที่สร้างตัวมีอยู่อย่างคงที่ขึ้นมา โดยการแสดงถึงธรรมชาติของตัวมันเอง ลักษณะที่อิงอาศัยผู้อื่นคือกระแสของประสบการณ์ซึ่งแยกส่วนให้เราเห็นอย่างผิดๆ ลักษณะที่อิงอาศัยกัน ได้รับการอ้างถึงว่า คือ จินตนาการถึงสิ่งที่ไม่มียุ่กันนั้น ปรากฏเป็นลักษณะ ประเทเศราหมอง ที่ได้รับการมุ่งหมายเป็นฐานให้กับสังสารวัฏ (โดนัลด์ เอส. โลเปซ, 2564: ออนไลน์)

สรุป

สรุปได้ว่า ตามทฤษฎีของอสังคะ สิ่งสมบูรณ์หรือความจริงสูงสุด คือ จิตที่ไม่มีทวิภาวะระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ซึ่งเป็นมูลรากของสิ่งที่ปรากฏในโลก จิตเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพรรณนาและไม่สามารถกำหนดคุณสมบัติได้ เป็นสภาวะที่ไม่มีความแตกต่างระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ไม่มีทั้งคุณลักษณะที่เป็นทั้งด้านบวกและลบ เพราะเป็นสภาวะที่อยู่เหนือการแยกแยะความแตกต่าง ในสิ่งสมบูรณ์นั้นสรรพสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งเดียวกัน สิ่งที่ถูกเข้าใจว่าเป็นผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้เป็นความเข้าใจผิด เป็นเพียงความนึกคิด ที่เรียกว่า ปริกัลปิตะเท่านั้น

บริษปันนสวภาวะ หรือธรรมชาติที่เต็มเต็ม

เป็นธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ เรียกว่า ลักษณะสมบูรณ์ ใน สันธินิโรจนสูตรกล่าวว่า ได้แก่ “ความเป็นเช่นนั้นเอง” (ตถตา) ลักษณะที่สมบูรณ์คือความจริง อันเป็นอหโตตะ (ไม่เป็นสอง) คือไม่เป็นทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นกระแสเพียงอย่างเดียว และสิ่งต่าง

กล่าว จัดว่าเป็นศูนย์ตา นั่นคือ กระแสของการรับรู้ ลักษณะของการอาศัยสิ่งอื่น เป็นสิ่งว่างจากสิ่งที่มีอยู่คงที่

ดังนั้น คัมภีร์มหายานสูตรล่างการเน้นแสดงเรื่องสิ่งสมบูรณ์หรือสมบูรณ์นิยมในลักษณะที่เป็นประเด็นทางอภิปราย จึงมีการแสดงลักษณะของสิ่งที่เป็นความจริงสูงสุดที่มีอยู่เอง เป็นนิรันดร์ เป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งในจักรวาลไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริง เป็นเพียงผลผลิตของจิตเท่านั้น

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เตลลา สันตินา ปีเตอร์. (2553). **ต้นไม้แห่งโพธิ์: คำสอนพื้นฐานแห่งพระพุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : ปิเอสดีการพิมพ์.
- โดนัลด์ เอส โลเปซ เขียน “การตีความพระสูตรมหายาน” สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2564, จาก: http://oldweb.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=416&articlegroup_id=102
- พระมหาสมจินต์ สมมาบุญโญ. (5 มีนาคม 2558). **พุทธปรัชญาโยคอาจารย์ : ประวัติ พัฒนาการ สารัตถธรรม และอิทธิพล**. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2564, จาก: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14215>
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2541). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2540). **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.